

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta

Bakalářská práce

METAFYZIKA V EKONOMICKÉ TEORII ADAMA SMITHE

Autor práce: Mgr. Ing. Petr Obergruber, Ph.D.

Vedoucí práce: Mgr. František Weis

Studijní program: Filozofie

2023

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracoval pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

Petr Obergruber

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Františku Weisovi za cenné rady, připomínky a metodické vedení.

1	ÚVOD	5
1.1	NEFILOZOFICKÝ KONTEXT PRÁCE ADAMA SMITHE	6
1.2	CÍL TÉTO PRÁCE	7
2	ČLOVĚK, SPOLEČNOST, SVĚT V DÍLE ADAMA SMITHE	8
2.1	ČLOVĚK	8
2.2	SPOLEČNOST	10
2.3	SVĚT.....	11
2.3.1	STOICKÝ POHLED NA SVĚT A INTERPRETACE ADAMA SMITHE	11
2.3.2	HUMŮV POHLED NA SVĚT A INTERPRETACE ADAMA SMITHE.....	12
3	HODNOTA A JEJÍ TVORBA.....	16
3.1	POJEM HODNOTA A JEJÍ CHÁPÁNÍ V HISTORII	16
3.2	ZDROJE HODNOTY	19
3.2.1	PŘÍRODA JAKO PRVOTNÍ FAKTOR GENERUJÍCÍ HODNOTU	19
3.2.2	PRÁCE JAKO FAKTOR GENERUJÍCÍ HODNOTU SVOU DĚLBOU.....	20
3.2.3	KAPITÁL JAKO FAKTOR GENERUJÍCÍ HODNOTU VOLNOU SMĚNOU.....	20
3.2.4	TRH JAKO FAKTOR GENERUJÍCÍ HODNOTU A NEVIDITELNÁ RUKA TRHU.....	21
4	ZÁVĚR.....	25
4.1	ZÁVĚR PRÁCE.....	25
4.2	ZÁVĚREČNÉ ÚVAHY O VLIVU STOICKÉ FILOZOFIE NA EKONOMII DNES.....	26
	POUŽITÉ ZDROJE.....	28

1 Úvod

Adam Smith je bezpochyby jedním z nejvýznamnějších myslitelů moderní doby. Je známý jako zakladatel moderní ekonomie a jeho práce se stala klíčovým textem pro pochopení kapitalistického systému. Jeho kniha *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů* je řazena mezi klasická díla, která dodnes ovlivňují ekonomické myšlení.

Nicméně, Adam Smith nebyl ekonom. Byl především filozof, a až jeho filozofické myšlenky se následně staly základem pro jeho ekonomické myšlení. Cílem mé práce bude vysvětlit, jaké filozofické vlivy vedly k Smithově pohledu na ekonomii a jak se tyto myšlenky odrážely v jeho díle. Tato analýza pomůže lépe pochopit důležitost filozofického myšlení pro rozvoj ekonomické teorie a vliv filozofie na moderní ekonomii.

Smith tvrdil, že práce a její racionální dělení je klíčovým faktorem vytváření bohatství a hospodářského růstu. Byl to právě on, kdo poprvé definoval koncept dělby práce, který ve své podstatě zůstal nezměněn dodnes. Tvrdil, že dělba práce je předpokladem vyšší efektivity a produktivity práce, což zvyšuje objem výroby a tím i bohatství společnosti. Koncept dělby práce ovlivnil nejen ekonomickou teorii, ale také moderní organizaci výroby a management jako vědeckou disciplínu.

Smithova filozofie hodnoty se stala stejně vlivnou pro moderní společnost. Jako jeden z prvních přichází s tvrzením, že hodnota věcí není dána stvořením. A jako první přichází s plně rozvinutou alternativní teorií hodnoty, která je dána trhem, a je určena jako cena na základě tržní rovnováhy.

Ve své práci se zaměřím na to, jak Smithova filozofie dělby práce a hodnoty ovlivnila moderní společnost a ekonomii. Budu zkoumat, jak jeho myšlenky navazují na předchozí filozofické myslitele, a to především na stoiky a Davida Huma.

Má práce je rozdělena na 2 základní části. V první z nich se věnuji pojetí člověka, společnosti a světa ve Smithově díle. V druhé části se věnuji pojmu hodnoty, jak ji chápe Smith a jaké jsou důsledky této jeho perspektivy.

První část je, jak již bylo zmíněno, rozdělena na 3 podkapitoly: Smithovo pojetí člověka, dále jeho pojetí společnosti, a nakonec jeho pojetí světa. Ačkoli jsou tyto části vzájemně provázány, nejvýznamnější (a zároveň nejdelší) částí je část o pojetí světa. Důvodem této nerovnováhy je, že Smith se sám soustředil především na problematiku, kterou bychom dnes nazvali makroekonomie a mezinárodní ekonomie, které více odpovídají měřítku světa. Mikroekonomická témata (více cílena na samotného člověka) jsou v jeho díle zastoupena o něco méně (nedá se však říci, že by byla upozaděna nebo zanedbána).

Druhá část mé práce je zaměřena na Smithovo chápání hodnoty a její vznik. Smith identifikuje čtyři základní zdroje hodnoty: Příroda, práce, kapitál a trh. Ani tento pohled se dodnes nijak významně nezměnil, kdy moderní ekonomie identifikuje tři výrobní faktory (práce, půda, kapitál) a prostor pro směnu hodnoty (trh). Druhá část je rozdělena do dvou podkapitol: první podkapitola se věnuje pojmu hodnoty obecně (spolu i s krátkým pohledem do historie) a druhá podkapitola se věnuje jejímu vzniku.

1.1 Nefilozofický kontext práce Adama Smithe

Pojednání o podstatě a původu bohatství národů Adama Smithe¹ je považováno za jedno z nejvýznamnějších děl v dějinách společenských věd. Toto dílo je nejen výsledkem samotného intelektuálního výkonu jeho autora, ale je také poplatné období osvícenství, ve kterém vzniklo a historické době, ve které se Anglie nacházela.

Smithovo dílo vychází z tradice osvícenského politického myšlení a chce přizpůsobit vědeckou metodu, která byla úspěšná ve fyzice, ke studiu společnosti. Smith si všímá, že průmyslová společnost, jejíž ekonomické činnosti byly racionalizovány a rozděleny, je pozoruhodně produktivní. Tato produktivita byla pak zdrojem bezprecedentního bohatství nejprve v Anglii, později světově.

Smith psal *Bohatství národů* více než dvacet let. Na rozdíl od například Montesquieuova *Ducha zákonů* je *Bohatství národů* velmi přehledně strukturované a dbá na logické podání argumentů, kdy v tomto ohledu připomíná *Leviathana* Thomase Hobbesa nebo *Sumu Teologickou* Tomáše Akvinského. *Bohatství národů* se skládá ze dvou knih, z nichž je první rozdělena na tři témata a druhá na další dvě témata.

V první části první knihy *Bohatství národů* Adam Smith prezentuje své nejvýznamnější zjištění, a to že dělba práce zvyšuje její produktivitu, což vede ke zvýšení celkového bohatství společnosti. Ve druhé části pak popisuje vznik a kumulaci kapitálu, což je další ústřední téma jeho ekonomické teorie. Kniha je pak zakončena třetí částí o obecné ekonomické historii Západu od starověku až do Smithovi doby. Ačkoli se tato třetí část může zdát nehodící se k ostatním, jedná se o přístup charakteristický pro osvícenskou dobu: tak jako fyzikální data získaná v laboratoři základem vědecké práce fyziků, tak mají historická data, která pozorujeme v dějinách lidských společností, analogickou roli pro vědce společenských oborů.

V druhé knize *Bohatství národů* Adam Smith pokračuje využitím teoretických postupů z první knihy k zodpovězení tehdejších politických a ekonomických otázek a ke kritice merkantilismu. Merkantilismus byl v polovině 18. století dominantní ekonomickou a politickou ideologií v Anglii, nicméně Smith tuto teorii překonává.

V druhé části druhé knihy Smith analyzuje příjmy a výdaje panovníka (státu), čili zkoumá veřejné příjmy a výdaje, zdanění a vládní výdaje, smysl různých druhů výdajů a jaká by byla jejich optimální kombinace, aby se dosáhlo největšího užitku pro společnost. Jelikož dělba práce zvyšuje efektivitu a produktivitu práce, je klíčové ji podporovat a rozšiřovat. S tímto cílem by se podle Smithe měla tvořit racionální veřejná politika. Jelikož je zároveň dělba práce omezena rozsahem trhu, cílem racionální veřejné politiky by mělo být zvětšování tohoto trhu. Pokud neexistuje trh pro produkty, které vyrábíme, nelze využít dělby práce pro masovou výrobu. Monopoly, ochranná cla a další Smith identifikuje jako překážky bránící rozšíření trhu a tím i dělbě práce, což omezuje množství bohatství, které společnost produkuje, a tím i snižuje míru lidské štěstí.

---

¹ Dále jen *Bohatství národů*

Smith předpokládá, že existuje určitá korelace mezi velikostí bohatství, které mají lidé k dispozici, a jejich pocíťovaným štěstím. Pokud tedy předpokládáme, že lidé budou tím šťastnější čím efektivněji budou moci využít výsledků své práce, pak je třeba zajistit, aby byla práce dělena v maximální možné míře. Z toho vyplývá, že vlády by měli formulovat svou politiku tak, aby byly trhy svobodné a co nejméně omezované.

Osobně bych rád na tomto místě poukázal, že ačkoli to nebylo mým záměrem, podobně jako je členěno *Bohatství národů*, je členěna i tato bakalářská práce (dvě hlavní kapitoly, první z nich se třemi podkapitolami a druhá z nich se dvěma podkapitolami).

Smithovo další dílo *Teorie morálních citů* je mnohem méně čteno a na ekonomické myšlení mělo menší vliv – s rozvojem neoklasické ekonomie byly dokonce některé teze tohoto díla přímo popřeny a byl dán (patrně nevědomě) větší prostor myšlenkám Thomase Hobbesa, především v otázkách lidské přirozenosti.

Přesto je *Teorie morálních citů* vlivné dílo v oblasti etiky a morální filozofie. Smith zde navrhuje teorii morálního cítění. Jeho přístup k morálním citům je založen na předpokladu, že lidé mají vrozenou schopnost rozlišovat mezi dobrým a špatným. Toto morální cítění je podle něj vrozené a je součástí lidské přirozenosti. Lidé mají tendenci cítit sympatii k ostatním a jsou bytostně společenskými tvory. Na této společenskosti pak zakládá svůj pohled na přirozenost a nevyhnutelnost směny a dělby práce.

1.2 Cíl této práce

Tato práce má za cíl ukázat vlivy a inspiraci starších nebo tehdejších filozofických směrů na ekonomického uvažování v díle Adama Smitha.

Ačkoli se Smith zpravidla neodkazuje na své inspirace přímo, lze na základě analýzy jeho práce vysledovat silnou inspiraci myšlenkami Davida Huma (s nímž se Smith osobně znal) a stoickou filozofií. Na základě analýzy různých filozofických textů pak identifikuji společné nebo analogické prvky, které Smith buď přejímá (stoickou myšlenku přirozené tendence přírody směřovat k řádu) nebo v některých případech rozšiřuje (Humovu metaforu příčiny a následku jako *neviditelného řetězce událostí*, kterou Smith rozšiřuje na metaforu *neviditelné ruky trhu*).

2 Člověk, společnost, svět v díle Adama Smithe

2.1 Člověk

Adam Smith se na člověka dívá jako na společenského tvora. Lidé mají podle něj přirozenou potřebu být součástí společnosti a navzájem spolupracovat a uvědomují si, že je pro ně výhodnější pracovat a vytvářet hodnotu společně s ostatními než pracovat samostatně. Smithův pohled na člověka jako na společenského tvora se také odráží v jeho pohledu na dělbu práce a vznik trhu a obchodu (srov. Smith 2007: 3). Zároveň však zdůrazňuje, že člověk má tendenci usilovat o své vlastní zájmy a že spolupráce a vzájemná pomoc není vždy samozřejmostí (srov. Smith 2005: 10).

Ačkoli je základní charakteristikou člověka jeho společenskost, Smith nepředpokládá, že společnost jako celek stojí na prvním místě preferencí. Stoik Epiktétos (jehož pohled Smith přebírá) zdůrazňoval, že každý jednotlivec má zodpovědnost za své vlastní životy a musí být schopen pečovat o své vlastní potřeby, aby byl schopen pomoci ostatním (srov. Epiktétos 1971: 74). Zde je důležité poznamenat, že Epiktétos ani Smith nikdy nepropagovali sobectví jako důsledek tohoto uvažování.

„Každý člověk, jak říkali stoikové, se má starat především sám o sebe, a každý člověk je jistě v každém ohledu schopnější a zdatnější, aby se staral sám o sebe než o kohokoli jiného. Každý člověk pocítuje své vlastní radosti a bolesti citlivěji než ostatní lidé. Ty první jsou původní vjemy, ty druhé jsou odražené nebo soucitné obrazy těchto vjemů. O prvních lze říci, že tvoří lidskou podstatu, o druhých, že jsou jejím stínem.“ (Smith 2005: 91)

Tuto myšlenku dále rozvinul Seneca, který zastával názor, že dobrý člověk má povinnost pomáhat svým bližním a společnosti jako celku, byť by nikdy by neměl zapomínat na své blízké. Podle Seneky je správné mít zdravé vztahy s rodinou a přáteli, protože to poskytuje základnu pro pomoc ostatním a pro rozvoj vlastního charakteru: „Od člověka se přece požaduje, aby byl užitečný lidem: je-li to možné, mnoha lidem, ne-li, aspoň malému množství, když ani to ne, tak těm nejbližším, a pokud ani toto není možné, sám sobě. Vždyť stane-li se užitečným pro ostatní, koná něco obecně prospěšného. Kdo sám sebe činí horším, neškodí jen sobě, ale i všem, jimž by mohl prospět, kdyby se stal lepší, a stejně tak kdo se zaslouží o sebe, prospívá druhým právě tím, že v sobě připravuje někoho, kdo jim bude umět být co platný.“ (Seneca 1998: 270)

„V civilizované společnosti člověk vždy potřebuje spolupráci a pomoc velkého množství lidí, zatímco celý jeho život sotva stačí k tomu, aby získal přátelství několika málo osob. Téměř u všech ostatních živočišných ras je každý jedinec, když dospěje do dospělosti, zcela nezávislý [...]. Člověk však má téměř neustále příležitost k pomoci svých bratří, ale je marné, aby ji očekával pouze od jejich laskavosti. Bude mít větší šanci zvítězit, pokud dokáže zaujmout jejich sebelásku ve svůj prospěch a ukázat jim, že je pro jejich vlastní prospěch udělat pro něj to, co od nich vyžaduje.“ (Smith 2007: 8)

Smith napříč svým dílem přebírá tato prvky stoického pohledu na člověka a s tím i předpoklad, že člověk sleduje (být ne výhradně) své vlastní zájmy.

Je třeba rovněž poznamenat, že Smithův člověk jako ekonomický subjekt, je často v současné ekonomické debatě popisován jako ryze sobecký, sledující *výhradně* svůj vlastní zájem. Takový člověk utilitaristicky maximalizuje slast a minimalizuje strast (srov. Sirůček a Džbánková 2008: 24). Sám Smith se však vůči tomuto pojetí vyhrazuje, když reaguje na myšlenky Hobbese: „Celá úvaha o lidské přirozenosti, která odvozuje všechny city a náklonnosti od sebelásky, [...], ale která, pokud vím, nebyla nikdy plně a jasně vysvětlena, mi připadá, že vznikla z nějakého zmateného nepochopení systému sympatií.“ (Smith 2005: 336)

Hobbesův (či jindy také Benthamův) pohled na lidskou přirozenost je v dnešní ekonomické teorii zaměňován za Smithův. Jednou z Hobbesových nejznámějších myšlenek je jeho představa lidské přirozenosti, která je jím považována výhradně za sobeckou a vedenou vlastním zájmem. Domníval se, že v přirozeném stavu, bez ochrany státu, se budou jednotlivci řídit vlastními zájmy a budou mezi sebou soupeřit o zdroje. To by vedlo k „válce všech proti všem“, v níž by život byl „osamělý, chudý, odporný, brutální a krátký“ (srov. Hobbes a Deborah 2017: 139). Aby se této situaci zabránilo, Hobbes tvrdí, že se jednotlivci musí vzdát části své svobody a podřídit se autoritě státu výměnou za ochranu a bezpečí. Ačkoli je třeba přiznat jistou relevanci tomuto důrazu na význam vlastního zájmu, nelze podle výše uvedeného stejný pohled podsouvat Smithovi.

„Smith následuje stoiky v názoru, že benevolence se snižuje s tím, jak se člověk pohybuje směrem ven, do širších a širších sociálních kruhů, které obklopují každého jednotlivce. Nejsilnější city lásky a zájmu tedy pocítujeme ke své nejbližší rodině, o něco slabší k přátelům a sousedům, s nimiž se běžně stýkáme, podstatně slabší k národu jako celku a velmi slabou, nikoli však zcela zanedbatelnou, dobročinnost k "nesmírnosti vesmíru": ke štěstí "nevinných a rozumných bytostí" všude na světě. [Ačkoli] Smith předpokládá, že ekonomické subjekty jsou motivovány převážně vlastním zájmem, [netvrdí], že většina lidí není schopna benevolence. [Nicoméně] považuje celoplošnou benevolenci [...] za velmi slabou, a obvykle ne dostatečně silnou na to, aby motivovala ekonomické transakce.“ (Fleischacker 2009: 68)

Sympatie a benevolence jsou pro Smithe klíčové pojmy, skrze které se podle něj organizuje společnost – tyto pojmy vysvětlím níže v kap. o společnosti. Nicméně Smithova filozofie neidentifikuje pouze sympatii a benevolenci jako zdroj společenské harmonie. Jeho úvahy vedli k důležitosti lidského štěstí každého jednotlivce jako měřítka, podle něhož se posuzuje lidská existence. Podle Smithova názoru by cílem společnosti měla být podpora štěstí a blahobytu jejích členů. Tvrdil, že společnost, která tak nečiní, je od základu chybná. Smith píše, že „štěstí lidstva je konečným cílem lidského konání“ (Smith 2005: 15)

Jak již bylo řečeno, dělba práce umožňuje efektivnější výrobu a zvyšuje produktivitu práce. To vede ke zvýšení bohatství společnosti, a Smith dodává, že výsledkem je pozitivní dopad na kvalitu života lidí a jejich štěstí. Růst firem i trhů je klíčovým prvkem jeho filozofie. Smith tvrdil, že v konkurenci mezi jednotlivými firmami dochází ke zvyšování kvality a cenové dostupnosti produktů, což dále zvyšuje úroveň bohatství společnosti. Celkově lze tedy říci, že pro Smithe bylo důležité nejen zvyšování produktivity práce, ale také stálý růst a inovace, které mohou přinést nové možnosti a příležitosti pro dosažení vyššího stupně štěstí a blahobytu pro jednotlivce i celou společnost.

Posledním předpokladem při pohledu na dlouhodobé štěstí člověka, se Smith opět inspiroval stoickým pohledem. Lidé se podle stoiků mají tendenci přizpůsobit své dlouhodobé situaci a dlouhodobě nepocítují změny v úrovni svého štěstí. K tomuto přizpůsobení z velké části dochází bez ohledu na jejich objektivní stav blahobytu nebo chudoby: kde se neočekává změna, se mysl každého člověka po určité době vrací do svého přirozeného stavu klidu. Tento stav se může vyskytnout i v blahobytu, a proto je důležité přemýšlet o tom, co skutečně dělá člověka šťastným. Stoická filozofie tvrdí, že některé trvalé situace jsou předmětem prosté volby či preference, ale jiné jsou předmětem prostého odmítnutí, protože je vhodné se jim vyhnout. (srov. Smith 2005: 151-152)

Na tomto místě je vhodné podotknout, že management jako vědní disciplína velmi intenzivně zdůrazňuje nutnost růstu pro úspěch firmy. Ačkoli je toto tvrzení obvykle hájeno argumentem rostoucího zisku, je v moderních učebnicích managementu zpravidla rychle dodáváno, že tato motivace není dostatečná. Další důvody pro nezbytnost růstu však učebnice zpravidla buď nedodávají, nebo přidávají pouze různé variace na cíl růstu zisku (srov. Schermerhorn 2014: 161). Z výše uvedeného lze postulovat, že důraz na růst může pocházet už z pozorování stoiků, kdy subjektivní pocit štěstí pocítujeme pouze tehdy, když se naše objektivní životní situace zlepšuje – a toto pozorování může být jedním z nevyslovených předpokladů, na kterých Smith a následně klasická a neoklasická ekonomie staví. A ačkoli se původ myšlenky vytratil, její důsledek zůstal a přetrval nejen v učebnicích managementu. Dodávám však, že se jedná pouze o domněnku.

2.2 Společnost

Společnost se podle Smithe organizuje skrze lidskou schopnost prožívat sympatii. Sympatii pak definuje jako schopnost cítit a sdílet vášně a emoce druhých. Touto schopností Smith vysvětluje vznik a udržování vztahů ve společnosti a společenskou dynamiku. Toto porozumění je založeno na pozorování vnějšího chování a projevů, jako je mimika, gesta a tón hlasu. Tyto vnější signály nám poskytují informace o vnitřních stavech druhých, což nám umožňuje vcítit se do jejich emočních prožitků. Při některých příležitostech se může zdát, že se vášně přenášejí z jednoho člověka na druhého, a to bez znalosti toho, co je v dotyčné osobě vyvolalo. (srov. Smith 2005: 5-6)

Sympatie je nejen přirozenou lidskou tendencí, ale také nezbytnou součástí společenského života. Právě díky sympatii jsou jednotlivci schopni vytvářet vzájemné sociální vazby a pouta. V *Teorii mravních citů* Smith (2005: 5) píše: „Ať již je dovoleno pokládat člověka za jakkoli sobeckého, přesto v jeho přirozenosti evidentně existují určité principy, které způsobují, že je zainteresován na osudu jiných lidí a že jejich štěstí je pro něj nezbytné, i když z něj nemá nic jiného kromě radosti, že je jeho svědkem. Takové jsou lítost a soucit, emoce, které pocítujeme nad neštěstím druhých, když ho vidíme nebo když na něj musíme velice intenzivně myslet.“

Je však zřejmé (a Smith toto neopomíjí), že ne všechny emoce a vášně vyvolávají sympatii. Některé emoce, jako například hněv a žárlivost, nemusí být pro ostatní snadno pochopitelné a nemusí se k nim vztahovat. Ve skutečnosti mohou být pro druhé dokonce odpudivé nebo ohrožující. V takových případech Smith tvrdí, že sympatie nevyplývají ze samotných emocí, ale ze situace a potenciální škody, kterou tyto emoce mohou druhým způsobit. I když například

nemusíme sympatizovat s emocemi rozzlobeného člověka, můžeme soucítit s těmi, kteří jsou terčem jeho hněvu, a obávat se o jejich bezpečí. (srov. Smith 2005: 7-8)

Smith chápe sympatii jako součást lidské přirozenosti. Zejména zdůrazňuje význam vzájemné sympatie pro podporu spolupráce, důvěry a morálního chování mezi jednotlivci. Vzájemná sympatie tedy není jakýmsi morálním ideálem, ale nezbytnou podmínkou správného fungování společnosti.

Smith však také uznává, že sledování vlastního zájmu je stejně důležitým aspektem lidské přirozenosti. Připouští, že jednotlivci mají přirozený sklon k sebelásce a touze po společenském postavení a uznání (jak již bylo zmíněno výše v kontextu vlivu stoiků na Smithovu filozofii). Tento aspekt může být v rozporu s pociťováním vzájemné sympatie, což vede ke společenskému napětí a konfliktům.

Aby toto napětí mezi sebeláskou a vzájemnou sympatií vyřešil, zavádí Smith koncept trhu. Trh podle něj představuje mechanismus, který umožňuje sladit sebelásku a vzájemné sympatie. Prostřednictvím trhu mohou jednotlivci sledovat svůj vlastní zájem a zároveň přispívat k blahu ostatních: „Večeři neočekáváme z dobrotivosti řezníka, sládka nebo pekaře, ale kvůli jejich vlastnímu zájmu. Neobracíme se k jejich lidskosti, ale k jejich sebelásce.“ (Smith 2007: 9-10)

Teorie sympatií a důraz na význam sociálních vazeb na jedné straně a motivace sebelásky na straně druhé se mohou zdát protichůdnými silami a jak bude popsáno níže, do velké míry je tato prvotní představa správná. Nicméně Smithovi se daří oba principy harmonicky začlenit do vyšší teorie a oba faktory pomáhají vysvětlit, jak může být trh silou přinášející dobro.

Jak již bylo zmíněno, Smithovi je často podsouván pohled na člověka, který je spíše vlastní Hobbesovi. Tato nesprávná interpretace je často rozšiřována i na Smithovo chápání trhu a společnosti. Jak však bylo popsáno výše, Smithovy názory na lidskou přirozenost a společnost byly mnohem složitější a promyšlenější.

2.3 Svět

Smith staví svůj koncept přírody na dvou pilířích: stoické filosofii a filozofii Davida Huma. Smithova filozofie je založena na víře v racionální ale zároveň benevolentní přirozený řád, který poskytuje základ pro svobodnou a prosperující společnost. Pro Smitha je tento přírodní řád vzorem pro správně organizovanou společnost. Tvrdí, že dobře fungující společnost je taková, která se řídí rozumem, stejně jako svět přírody.

Silně se opírá o stoickou koncepci přírody, která vidí svět jako harmonický celek, kde všechny věci působí v souladu s určitými zákony a principy.

Tato stoická interpretace světa byla doplněna Humovými myšlenkami, které zdůrazňují roli zkušeností a vnímání v procesu poznání.

2.3.1 Stoický pohled na Svět a interpretace Adama Smithe

Podle stoiků je Logos racionální, božská síla, která řídí vesmír. Logos je přítomen ve všech věcech a všechny věci jsou skrze Logos vzájemně propojeny. Proto je vše, co se ve vesmíru

děje, součástí většího racionálního řádu. Tato víra ve vzájemnou propojenost všech věcí je jádrem stoické filozofie a je základem jejich etického systému.

Stoický pohled na vesmír se odráží i v jejich pojetí přírody. Stoikové věřili, že příroda je ztělesněním Logu. Toto přesvědčení se odráží ve výroku Marka Aurelia v *Hovorech k sobě*, kde píše: „soulad totiž je vůbec jen jeden, a jako sounáležitostí všech těles se naplňuje dokonalé těleso – vesmír, právě tak i součinností všech jednotlivých příčin se naplňuje dokonalá příčina – osud.“ (Aurelius 1999: 41) Pro stoiky nebylo studium přírody pouhým pozorováním fyzického světa. Místo toho šlo o způsob, jak porozumět přirozenému řádu vesmíru a Logu, který jej řídí.

Liberalismus (ekonomický i politický), který byl silně ovlivněn Smithovým pohledem na svět, lze interpretovat skrze koncept přirozeného řádu. Svobodná společnost je taková, které je vládnuto s co nejmenším množstvím příkazů a regulací, protože je to vesmírný řád, kterému je třeba přenechat maximální prostor. Jelikož tento přirozený řád vždy přináší ten nejlepší možný výsledek, je nejen marné, ale také iracionální snažit se jeho vliv jakkoli měnit nebo usměrňovat. Smith k tomu také dodává, že svobodný trh je nejlepším možným ekonomickým systémem, protože jeho důsledkem je růst bohatství. „Nejlepší vládou je vláda, která vládne nejméně^{2c} není pro Smitha etický maxim, ale důraz na fakt, že tento přístup přináší nejvyšší bohatství. A ten, který takto vládne, tak činí s nejvyšším ohledem na Logos (uspořádávající princip), přenechává vládu tomu, co je přirozené a projevuje tak *umírněnost* (*σωφροσύνη, sophrosyne*), což je jedna ze čtyř ctností stoického člověka.

Mezi Smithovou filozofií a filozofií stoiků však existují rozdíly. Významným rozdílem je pohled na možnosti poznání světa. Zatímco stoikové se považovali za součást přírody či celku, Smith zastával rozdíl mezi člověkem a přírodou a trval na svobodné vůli člověka. Navíc, zatímco stoikové i Smith věřili ve schopnost člověka dosáhnout poznání Logu a přírody, Smithova důvěra ve schopnost člověka plně vysvětlit racionální strukturu přírody nebyla tak silná jako u stoiků. „[Pro stoiky] příroda je všudypřítomná a člověk se přirozeně podílí na této struktuře. Z tohoto důvodu, a protože je člověk obdařen rozumem (logos), může pochopit podstatu tohoto celku a snažit se naplnit roli, kterou v tomto celku hraje (byť toto poznání nemůže být úplné).“ (Rasmussen 2011)

Smith popisuje tuto schopnost pochopit podstatu celku a naplnit svou roli v něm jako analogickou ke schopnosti realizovat ekonomická rozhodnutí tak, že trh jako celek bude organizovanou racionální strukturou – každý člověk je veden neviditelnou rukou trhu a výsledkem individuálních rozhodnutí bude sebeorganizace a stabilita trhu. Rovnovážná cena se na trhu ustanoví jako výsledek organizujících sil, na nichž se podílí každý člověk.

2.3.2 Humův pohled na Svět a interpretace Adama Smitha

Druhým pilířem Smithovi práce je filozofie Davida Huma. Hume, skotský filozof a empirik 18. století, navrhl teorii představivosti jako klíčový prvek lidského chápání světa. Podle Huma je

---

² Citát připisovaný Thomasu Jeffersonovi (1743–1826), 3. prezidentovi Spojených Států Amerických

představivost schopností vytvářet a spojovat představy našich vjemů a zážitků, což nám umožňuje reprezentovat svět a myslet o něm.

„Všechny vjemy lidské mysli se dělí na dva odlišné druhy, které budu nazývat *dojmy* a *představy*. Rozdíl mezi nimi spočívá ve stupni síly a živosti, s jakou na mysl působí a pronikají do našeho myšlení nebo vědomí. Ty vjemy, které vstupují s největší silou a prudkostí, můžeme nazvat *dojmy*; pod tímto názvem chápu všechny naše pocity, vášně a emoce, jak se poprvé objevují v duši. Pod pojmem *představy* rozumím jejich slabé obrazy v myšlení a uvažování; jako jsou například všechny vjemy, které vzbuzuje tato řeč, vyjma pouze těch, které vznikají ze zraku a hmatu, a vyjma bezprostředního potěšení či neklidu, které může vyvolat.“ (Hume 2019: 18)

Jednoduché *představy* jsou pro Huma základními stavebními kameny našeho myšlení, protože jsou přímými kopiemi našich vjemů. Tyto *představy* jsou vytvořeny prostřednictvím zákonů asociace, což jsou mentální procesy, které spojují myšlenky na základě podobnosti, kontrastu, kauzality a dalších faktorů. Vytvořené *představy* jsou přesné a univerzální, protože jsou vytvořeny stejným způsobem ze stejných vjemů.

Kromě vytváření jednoduchých představ má představivost ještě další dvě funkce. Za prvé, umožňuje nám skládat *představy* do složitějších celků, což nám umožňuje reprezentovat komplexní koncepty, jako jsou například předměty nebo situace. Za druhé, umožňuje nám analyzovat a rozkládat složité představy na jednodušší prvky.

„[...] všechny jednoduché *představy* může představivost oddělit a opět je spojit [...]. Kdyby byly ideje zcela volné a nespojité, spojovala by je jen náhoda; a není možné, aby se tytéž jednoduché ideje pravidelně spojovaly ve složité (jak se to běžně děje), aniž by mezi nimi neexistovalo nějaké pouto, nějaká asociace, kterou jedna idea přirozeně uvádí druhou. Tento sjednocující princip mezi idejemi nelze považovat za nerozlučné spojení, neboť to již bylo z *představy* vyloučeno: Neměli bychom z toho vyvozovat, že bez ní mysl nemůže spojit dvě *představy*, neboť nic není svobodnější než tato schopnost, ale měli bychom ji považovat pouze za jemnou sílu, která běžně převládá a je příčinou toho, že si jazyky mimo jiné tak téměř odpovídají; příroda tak nějak každému ukazuje ty jednoduché *představy*, které je nejvhodnější spojit v jednu složitou. Vlastnosti, z nichž tato asociace vzniká a jimiž se mysl tímto způsobem přenáší od jedné představy k druhé, jsou tři, a sice *podobnost*, *blzkost* v čase nebo místě a *kauzální* účinek.“ (Hume 2019: 30-31)

Především třetí, *kauzální* asociace, je pro Smithovu práci důležitá.

Hume chápe kauzalitu jako psychologický vzorec, kterým se lidský mozek vyrovnává s pozorováním světa. Tvrdí, že kauzalita není přítomna v samotné přírodě, ale je vytvořena lidským vnímáním jako způsob, kterým vysvětluje a chápe souvislosti mezi událostmi. Naše představy o kauzalitě jsou tak založené na opakovaných zkušenostech, kde se určitá událost stala po určitém jiném jevu, a v důsledku toho vytváříme spojení mezi nimi (srov. Hume 2019: 110). Tuto souvislost mezi jednotlivými událostmi následně Smith popisuje jako *neviditelný řetězec událostí* (srov. Smith 1982: 18).

„Zdá se, že Smith přijal důležité části Humova popisu kauzality. V "Dějinách astronomie" Smith podporuje názor, že *představivost* spojuje v myslí asociované dojmy.“ (Fleischacker 2009: 29)

„Příroda se po všech zkušenostech, které můžeme běžným pozorováním získat, zdá se oplývá událostmi, které vypadají jako osamocené a nesouvislé, a které proto narušují snadný pohyb *představivosti*; což způsobuje, že její *představy* [jsou] nepravidelnými začátky a odskoky; a které tak mají tendenci vnášet zmatky a rozptýlení, [do naší myslí]. Filosofie proto zavádí *neviditelné řetězce událostí*, které spojují všechny tyto nesourodé předměty, a snaží se vnést do tohoto chaosu roztřesených a nesourodých jevů řád, zmírnit tento zmatek *představivosti* a navrátit jí při pozorování [...] vesmíru tón klidu a vyrovnanosti, který je sám o sobě nej příjemnější a nejvhodnější pro její přirozenost. Filozofii lze tedy považovat za jedno z těch umění, která se obracejí k *představivosti*.“ (Smith 1982: 45)

Z této pasáže Smithových *Dějin Astronomie* je patrné, že nejen přebírá významnou část Humovy filozofie, ale také jeho názvosloví – pojem *představivosti* je zde ekvivalentní ke stejnému Humovu pojmu. *Neviditelný řetězec událostí* je pak Smithova analogie popisující Humovo chápání kauzality.

Hume se svou empiricky orientovanou filozofií nepřichází nezávisle na širším kontextu poznání své doby. Ve své práci byl významně ovlivněn Isaacem Newtonem, jeho zákony o pohybu a gravitačním zákonem. Newtonovo mechanistické pojetí přírody je pro Humovo dílo velkou inspirací. Newton ve svém díle *Philosophiae Naturalis Principia Mathematica* definuje čtyři pravidla uvažování, které Hume přebírá v podstatě v nezměněné formě.

Prvním pravidlem je *zásada jednoduchosti*, která říká, že bychom neměli ve svém vysvětlení přírodních jevů zavádět více příčin, než je nezbytně nutné. Tato zásada je v podstatě přeformulování Occamovy břitvy, podle níž bychom měli dávat přednost jednodušším vysvětlením před složitějšími. Hume tuto zásadu uplatnil ve svém argumentu proti existenci zázraků, kde tvrdil, že je pravděpodobnější, že se zázrak nestal, než že se stal, protože první možnost vyžaduje více předpokladů než druhá. (srov. Capaldi 1977: 49)

Druhým pravidlem je *princip uniformity*, podle něhož bychom měli ve všech případech přisuzovat stejné příčiny stejným následkům. Tato zásada odráží význam indukce, která spočívá v odvozování obecných zákonů z konkrétních případů (srov. Capaldi 1977: 49). Nejen Hume, ale také Smith toto pravidlo přejímá, když současné ekonomické otázky vysvětluje pomocí historických pozorování.

Třetí pravidlo říká, že vlastnosti těles, které nelze nijak změnit a které jsou vlastní tělesům v dosahu našeho *pozorování*, je třeba zobecnit na předpoklad *univerzální vlastnosti* všech těles. Toto pravidlo vychází z myšlenky, že naše znalosti o vlastnostech těles jsou odvozeny z experimentů, a proto bychom měli ty vlastnosti, které se vyskytují u *pozorovaných těles*, považovat za univerzální vlastnosti *všech těles*. Toto pravidlo ve své podstatě dává prioritu pozorování a experimentu oproti našim představám nebo ideám. Měli bychom se opírat o empirické důkazy a neodchylovat se od principů přírody, které jsou obvykle jednoduché a konzistentní samy se sebou. (srov. Capaldi 1977: 50)

Čtvrté pravidlo říká, že na tvrzení odvozená obecnou indukcí bychom měli pohlížet jako na pravdivé nebo téměř pravdivé, dokud se nevyskytnou další jevy, které je zpřesní nebo z nich udělají výjimky. Tato zásada odráží význam empirického ověřování ve vědě. Hume tuto zásadu uplatnil ve své kritice pojmu kauzality, kde tvrdil, že nemůžeme pozorovat žádnou nutnou souvislost mezi příčinou a následkem. To, co je pozorovatelné je pouze spojitost, která musí podléhat empirickému ověření. (srov. Capaldi 1977: 50)

Hume tvrdil, že naše poznání je omezeno na to, co můžeme pozorovat a vyvodit z naší zkušenosti, a že nemůžeme vědět nic o konečné povaze skutečnosti. Tvrdil také, že naše morální soudy jsou založeny spíše na našich emocionálních reakcích než na jakékoli objektivní normě nebo přirozeném zákoně. Pro Huma nebyla kauzalita objektivním rysem světa, ale produktem našich myšlenkových návyků, zakořeněných v našich zkušenostech neustálého propojování událostí.

Ačkoli byla již významná část vlivu Huma na Smithe představena výše, je vhodné upozornit na zajímavý důsledek tvrzení, že naše poznání je omezeno na to, co můžeme pozorovat. Smith se v *Bohatství národů* dlouze věnuje ekonomické historii Evropy, kterou popsal již od období Římské říše. Tento zájem o historii není náhodný – Smith považuje historické zkušenosti právě za taková pozorování, ze kterých může pocházet naše poznání. Tím, že popíše historický kontext ekonomických vztahů a událostí v podstatě poskytuje experimentální důkaz pro své ekonomické uvažování. Jelikož je třeba (podle čtvrtého Newtonova pravidla uvažování) dát přednost experimentální a pozorované zkušenosti před názory a ideály, Smith nepřichází s komplexními modely jakožto důkazy správnosti svých tvrzení, ale odvolává se na pozorované skutečnosti. Pokud Smith objeví, že některé situace se stejnými výchozími podmínkami končí stejným výsledkem, vyvozuje (podle druhého Newtonova pravidla uvažování), že tento závěr je univerzální.

Humův empirický přístup ke kauzalitě měl rovněž důsledky pro Smithův postoj vůči metafyzickým a teologickým tvrzením. Hume tvrdí, že naše představy jsou zcela závislé na našich vjemech a zkušenostech a že nemůžeme získat žádné poznání o světě, které by překračovalo naše smyslové zkušenosti. „Hume tvrdí, že přenos vhledu z minulé zkušenosti na budoucnost je pro lidskou psychologii přirozený a obvyklý. [...] zvyk je instinkt vyvolaný zkušeností“ (Oswald 1987: 457). Zde opět můžeme vidět vliv na Smithovo vysvětlování budoucích ekonomických událostí skrze minulé.

3 Hodnota a její tvorba

Předtím než tato práce představí pojem hodnoty tak, jak ho chápe Adam Smith, je vhodné krátce popsat, jak byl tento pojem chápán před ním v období scholastiky.

3.1 Pojem hodnota a její chápání v historii

Ve srovnání s politickou ekonomikou, jak ji známe dnes, byly cíl i metoda ekonomické analýzy ve scholastickém období odlišné. Jelikož byly celé dějiny chápány jako dějiny spásy duše. Z tohoto předpokladu pak celá analýza lidského chování (i chování ekonomického) vycházela.

Kontext tehdejší debaty bylo především najít pravidla morálního chování, nikoli pochopit fungování samotné ekonomiky. Tento kontext vycházel kontextu z křesťanské víry. Základním úkolem bylo určit, zda jsou konkrétní úvahy o ekonomických otázkách v souladu s Písmem nebo s komentáři k posvátným spisům majících zvláštní autoritu, jako jsou například komentáře církevních otců.

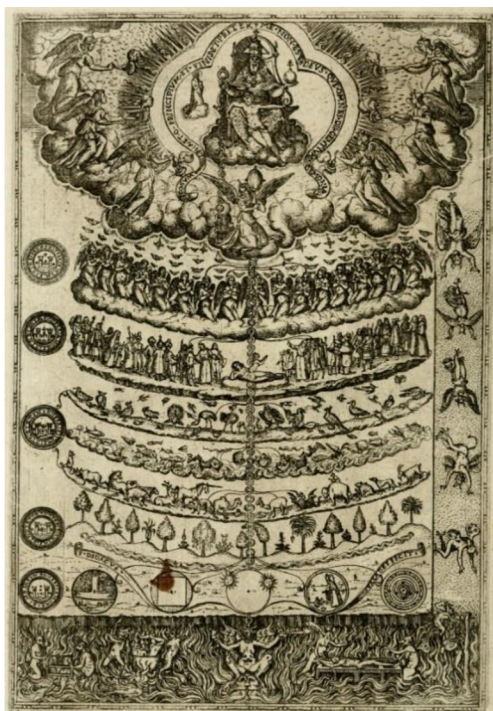
V této době se také objevily otázky spravedlivé ceny a lichvy. V reakci na tato témata se spojovala křesťanská tradice a Aristotelova filozofie. Aristoteles považoval bohatství z obchodu za nepřirozené a odsuzoval obchod s penězi, zejména úvěry s úrokem. I v křesťanské tradici byl tento odpor silný, jelikož byl považován za obchod s časem – ten však podle křesťanského učení nenáleží člověku ale Bohu. (Roncaglia 2005: 31-35)

Doplňme, že Aristoteles v *Politice* rozlišuje mezi dvěma typy vydělávání peněz – výdělečnictvím (*oikonomiké*) a peněžnictvím (*chrematistiké*). *Oikonomiké* se týká hospodářské činnosti, která má za cíl uspokojit základní potřeby lidí a zabezpečit jejich životní prostředí, jako například zemědělství nebo řemesla (srov. Aristotelés 1256a-5). *Chrematistiké* má za cíl zisk peněz samotných bez ohledu na zdroj a prostředky, jakými jsou dosaženy. Aristoteles tuto činnost považuje za nepřirozenou, neboť její cílem není uspokojení základních potřeb, ale pouze hromadění bohatství (srov. Aristotelés 1257a-5). Lichvářství je pak podle Aristotela součástí *chrematistiké* a považuje jej za jeho nejnepřirozenější formu (srov. Aristotelés 1258b-5).

I Smith považoval za vhodné stanovit právní limity úrokové sazby: „Je třeba poznamenat, že zákonná [úroková] sazba, [...], by neměla být o mnoho vyšší než nejnižší tržní sazba. Kdyby byla například ve Velké Británii zákonná úroková sazba stanovena na osm nebo deset procent, byla by větší část peněz, které by se půjčovaly, půjčována marnotratníkům a rozhazovačům, kteří by jako jediní byli ochotni poddat se tak vysokým úrokům. Rozumní lidé, kteří za užívání peněz nedají víc než část toho, co jejich užíváním pravděpodobně vydělají, by se do tohoto obchodu vůbec neodvážili. Velká část kapitálu země by tak byla držena mimo ruce, které by je [...] prospěšně využily, a [byla by] vržena těm, kteří by ho nejspíše promrhaly a zničily. Tam, kde je naopak zákonná úroková sazba stanovena jen o málo vyšší než nejnižší tržní sazba, mají rozumní lidé jako dlužníci všeobecně přednost před marnotratníky a rozhazovači. Člověk, který půjčuje peníze, dostane od těch prvních téměř stejný úrok, jaký si troufne vzít od těch druhých, a jeho peníze jsou v rukou první skupiny lidí mnohem bezpečnější než v rukou druhé. Velká část kapitálu země se tak dostává do rukou, v nichž se s největší pravděpodobností výhodně uplatní.“ (Smith 2007: 229)

Platónský vliv se pak významně projevil v chápání pojmu hodnoty. V křesťanské teologické nauce byla hodnota jsoucen a jejich bytí hierarchizována tak, jak uvádí Plotinos (který je sám považován za novoplatonika, a v jeho pracích je zřejmá inspirace Platonem). Plotinos přichází s pojmem *emanace*, kterým vysvětluje, jak vzniká svět a jeho bytí. Jako základ všeho Plotinos přebírá Platonův koncept *Dobra* (jako nejvyššího a základního principu ze kterého vše pochází), které on sám pojmenovává *Jedno*, ze které postupně vzniká (emanuje) vše ostatní bytí. „Jedno je dokonalé, protože nic nehledá, nic nevlastní a nic nepotřebuje, a protože je dokonalé, přetéká, a tak jeho přebytek vytváří Druhé. Kdykoli něco dosáhne svého vlastní dokonalosti, vidíme, že nemůže vydržet zůstat sama v sobě, ale vytváří a produkuje nějakou jinou věc.“ (Glanvill 1682).

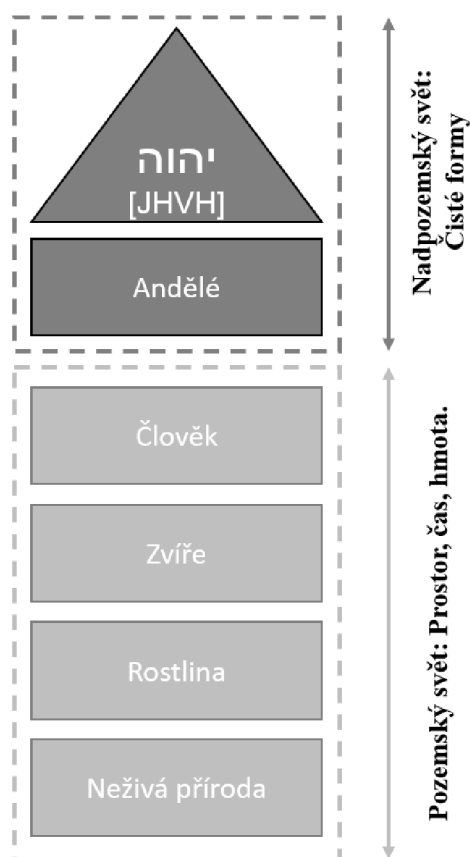

Obrázek 1: Valades (1579), Velký řetězec bytí,
[LAT: *Scala naturae*]

Pokud bychom tuto *emanaci* sledovali od nejhlubšího typu existence (proti směru *emanace*) museli bychom nakonec dojít k *ens perfectissimum*, nejdokonalejšímu *Jednomu*, později v křesťanské nauce k *Bohu*. Tuto *Scala naturae* umělecky ztvárnil Fray Diego de Valades (obrázek 1). (Valades 1579)

Tato *hierarchie stvoření* byla zároveň žebříčkem pro odlišení a porovnání hodnot jednotlivých jsoucen. Zahrnuje tedy jak pozemská, tak nadpozemská jsoucná, živá i neživá (lépe řečeno: mající duši a nemající duši). Obrázek 2 demonstruje tuto hierarchii.

Hodnotu dává každému jsoucnu ta vlastnost, že byla *stvořena (Bohem)*. Souměřitelnost hodnot pak podléhá zmíněné hierarchii. Hodnota člověka (teologicky) je vyšší než např. hodnota zvířete.

Obrázek 2: Hierarchie stvoření – zjednodušeno

Pojem *teologická hodnota* má v tomto ohledu nespornou výhodu vůči všem ostatním pojmům, jelikož je v něm obsažen nárok na *objektivitu*.

Otázka, která však vyvstává z té hierarchie je, proč *ekonomická hodnota* nereflektuje vždy *teologickou hodnotu*? Z obrázku 2 by vyplývalo, že „moucha, která je živou bytostí, by měla vyšší hodnotu než všechno zlato světa.“³ (Roncaglia 2005)

Tomáš Akvinský přichází s řešením, kdy upozorňuje, „že [*ekonomická*] *hodnota* zboží neodráží hierarchii stvoření, nýbrž schopnost uspokojovat potřeby (*indigentia*). Přesněji, jak poznamenal Petr od Johana z Olivy, musíme zkoumat tři zdroje hodnoty: *virtuositas*, *complacibilitas* a *raritas*, tj. schopnost uspokojovat lidské potřeby, soulad s preferencemi osoby, která zboží využívá, a vzácnost.“ (Roncaglia 2005: 39-40)

Adam Smith nepřejímá předpoklad, že hodnota věcí je vnitřní vlastností, nicméně úplně nezavrhuje myšlenku zdroje hodnoty jako

virtuositas, *complacibilitas* a *raritas*. Jeho metoda je však hlubší a mnohem více zdůrazňuje kumulovaný vliv společnosti na nazírání hodnoty.

„Pojem *hodnota* má ve Smithově díle dva různé významy: někdy vyjadřuje užitečnost určitého předmětu (analog. s *virtuositas*) a někdy kupní sílu jiných statků, kterou vlastnictví tohoto předmětu přináší. Jeden význam lze nazvat "užitná hodnota", druhý "směnná hodnota". Věci, které mají největší užitnou hodnotu, mají často malou nebo žádnou směnnou hodnotu; a naopak ty, které mají největší směnnou hodnotu, mají často malou nebo žádnou užitnou hodnotu. Nic není užitečnějšího než voda; ale koupí se za ni málo; málo lze za ni získat výměnou. Naproti tomu diamant má sotva nějakou užitnou hodnotu; často však za něj lze získat velmi mnoho jiného zboží.“ (Smith 2007: 18)

Smith, pokud hovoří o pojmu *hodnota*, v naprosté většině případů hovoří o "směnné hodnotě", čili relativní hodnotě vůči ostatním statkům a službám.

Pro vystižení vztahu mezi pojmy *cena* a *směnná hodnota* doplňme, že veličina směnné hodnoty je měřena cenou v penězích (cenou statku nebo služby) a vyjadřuje vztah směnitelnosti (směnná hodnota tedy relativní). Zjednodušeně, čím vyšší (subjektivní) užitek přináší spotřebitelům nějaký statek, tím vyšší množství a za vyšší cenu bude poptáváno; a čím jsou vyšší náklady spojené s výrobou tohoto statku, tím v menším množství a vyšší cenu bude statek nabízen (a vice versa). Směnná hodnota je tedy subjektivní.

³ S touto připomínkou přichází Buridan, kterého zmiňuje citovaný Roncaglia (2005).

3.2 Zdroje hodnoty

Hodnota (bohatství) je podle Smithe generována čtyřmi základními faktory: příroda, práce, kapitál a trh. Nyní bude vhodné postupně analyzovat Smithův pohled na tato faktory pro generování hodnoty.

3.2.1 Příroda jako prvotní faktor generující hodnotu

Smithovo chápání přírody se velmi podobá stoickému. Vliv stoické filozofie je zjevný při vysvětlování uspořádání vesmíru a analogicky organizujícího charakteru trhu. „Ve stoické filozofii se příroda projevuje jako inertní aktivní organizační princip, který "udržuje svět pohromadě" a "způsobuje, že věci na zemi rostou". Podobná organizující vlastnost se vyskytuje také u Smithova pojetí.“ (Rasmussen 2011: 15)

Smith označuje přírodu jako základní a prvotní předpoklad pro generování hodnoty. Zdůrazňuje roli přírody v zemědělství a vysvětluje, že ačkoli její práce nestojí žádné náklady, její produkce hodnotu má. Nejdůležitější činnost v zemědělství má být zvyšování úrodnosti a produkce co nejvýnosnějších plodin pro lidskou spotřebu.

Smith poznamenává, že i pole zarostlé šípky a ostružiním může vyprodukovat stejnou vegetaci jako dobře obdělávaná vinice nebo kukuřičné pole. Úkolem obdělávání půdy tedy není ani tak zvýšit množství vegetace, ale spíše usměrnit a regulovat aktivní úrodnost přírody směrem k výnosnějším rostlinám. Navzdory úsilí zemědělce zůstává vždy velká část práce na přírodě. (srov. Smith 2007: 233)

Přestože je podle Smithe příroda primárním faktorem generujícím hodnotu, v jeho *Bohatství národů* se tento pojem vyskytuje poměrně zřídka. To, co mají tyto zmínky shodné je již vystiženo v předchozím odstavci – příroda generuje produkci spontánně, sama. Avšak pro generování vyšší, než přirozené hodnoty je třeba ji usměrňovat prací. Bez faktoru práce nemůže příroda generovat hodnotu nad svou přirozenou úroveň a tato chybějící hodnota pak nemůže být distribuována ve společnosti.

„[Řádně obdělávaná] půda téměř v každé situaci vyprodukuje větší množství potravin, než jaké stačí k udržení veškeré práce nutné k jejímu [obdělávání]. Také přebytek je vždy více než dostatečný k tomu, aby obnovil zásoby těch, kteří práci na půdě vykonávají. A něco tedy vždy zůstane jako renta pro vlastníka.“ (Smith 2007: 96)

Koncept spontánnosti se ve Smithově práci objevuje ve 2 kontextech – *spontánní produkce*, jak bylo zmíněno zde a také *spontánní uspořádávání*, které detailněji popíši především v kapitole o trhu.

3.2.2 Práce jako faktor generující hodnotu svou dělbou

Smithova ekonomická teorie zdůrazňuje, že příroda je první příčinou bohatství, ale není jejím jediným faktorem. Smith se domnívá, že výroba a průmysl ve městech, stejně jako práce obecně, jsou rovněž nezbytné pro generování hodnoty – principem práce je, že zpracovává základní suroviny a integruje je do zboží. Právě tato přeměna materiálů prací dává výrobkům hodnotu a činí je užitečnými pro společnost.

„Největší zvýšení produktivní síly práce a větší díl dovednosti, zručnosti a důvtipu, s nimiž je všude práce řízena a vykonávána, jsou důsledky dělby práce.“ (Smith 2007: 3)

Koncept dělby práce je pravděpodobně nejdůležitější přínos Smithe pro ekonomickou teorii. Smith považuje za podstatnou charakteristiku práce to, že může být dělena na menší úkony. Dělbá práce zahrnuje rozdělení složitého úkolu na menší, jednodušší úkoly, které lze přidělit různým pracovníkům. Každý pracovník se pak specializuje na určitý úkol a díky opakování se v něm stává nejen vysoce kvalifikovaným, což vede ke zvýšení efektivity, ale především tento proces ve velkém měřítku vede k většímu množství práce vykonané za kratší dobu. Důsledkem je generování většího množství hodnoty (bohatství).

„Je to právě velké zmnožení produkce všech různých umění v důsledku dělby práce, které v dobře řízené společnosti způsobuje všeobecné bohatství, jež se rozšiřuje i na nejnižší vrstvy. Každý dělník má k dispozici velké množství své vlastní práce nad rámec toho, co sám potřebuje; a každý jiný dělník, který je ve stejné situaci, má možnost vyměnit své zboží za jisté množství jiného zboží nebo, což je totéž, za cenu svého zboží. [...] a všeobecný dostatek se šíří ve všech vrstvách společnosti.“ (Smith 2007: 7)

Smith navíc tvrdí, že práce je zdrojem, který v konečném důsledku zachovává lidský život. Práce totiž produkuje zboží a služby, které lidé potřebují k přežití. Bez práce by lidé neměli přístup k jídlu, přístřeší a dalším základním potřebám. Práce tedy není jen ekonomickým pojmem, ale je také základním prvkem pro zachování lidského života.

3.2.3 Kapitál jako faktor generující hodnotu volnou směnou

Akumulace kapitálu je ve Smithově *Bohatství národů* hlavním tématem druhé knihy. Tímto pojmem označuje kumulaci hodnoty a zdrojů ve společnosti. Jak již bylo zmíněno, práce je jednou z forem akumulace – její hodnota je obsažena v hodnotě finálního produktu. Existují však i další formy akumulace, jako je akumulace zboží a peněz – obecným pojmem pro tyto kategorie je *kapitál*.

Ačkoli Smith ve své práci rozlišuje více typů kapitálu, věnuje se především kapitálu oběžnému, který představuje médium, skrze které je realizována směna: „Kapitál, který se neustále mění z jedné podoby do druhé [může ...] díky tomuto oběhu nebo postupným změnám přinést zisk svému vlastníku. Takový kapitál lze proto nazývat oběžný kapitál.“ (Smith 2007: 177)

Tato forma kapitálu může být přeměněna podle potřeb směny (např. obilí vs. zlato) a může se následně uvolnit do další směny. Různé množství kapitálu může obíhat různou rychlostí, což ovlivňuje organizaci ekonomického systému. Podle Smithe by měl být kapitál co nejvíce

osvobozen od regulací a restrikcí, aby mohl obíhat volně a podporovat budování a akumulaci hodnoty. (srov. Rasmussen 2011: 42-43)

Konečná hodnota zboží pak podle Smithe odráží hodnotu práce do ní vložené, půdy (renty), která byla pro výrobu zboží nutná a užitý kapitál, například ve formě úroků. Tato cena se pak nazývá *přirozená cena*.

3.2.4 Trh jako faktor generující hodnotu a neviditelná ruka trhu

„Trh je skupina kupujících a prodávajících určitého zboží nebo služby. Kupující jako skupina určují poptávku po výrobku a prodávající jako skupina určují nabídku výrobku.“ (Mankiw 2021: 62)

Na trhu pak dochází ke směně zboží a služeb. Směna je nevyhnutelným a žádoucím důsledkem dělby práce. Pro společnost, která prošla industrializací obecně platí, že jednotlivci nevyrábí pouze takové množství produkce, které sami potřebují (vyrábí mnohem více) a zároveň nevyrábí všechny typ produkce, který sami potřebují (vyrábí mnohem užší produkci).

Nicméně není obtížné si představit, že tento stav nevede k hromadění jednotlivé produkce v manufakturách a později v továrnách. Tato nadbytečná produkce je od svého počátku určena ke směně za jinou produkci, která vznikla jinde: „Každý dělník má k dispozici velké množství své vlastní práce nad rámec toho, co sám potřebuje; a každý jiný dělník, který je ve stejné situaci, má možnost vyměnit své zboží za jisté množství jiného zboží nebo, což je totéž, za cenu svého zboží.“ (Smith 2007: 16)

Jak již bylo zmíněno výše, tři faktory generující hodnotu (práce, příroda a kapitál) mají sami o sobě jistou schopnost sebeorganizace. Čtvrtý faktor, trh, tyto předchozí spojuje, stanovuje jim hranice a organizuje je navzájem.

„[...] jakmile se jednou v celé společnosti zavede dělba práce, může člověk produktem své vlastní práce uspokojit jen nepatrnou část svých běžných potřeb. Převážnou většinu těchto potřeb uspokojuje z produktu práce jiných lidí, jež si kupuje za to, co sám vyrobí nebo, což je totéž, za cenu produktu své vlastní práce.“ (Smith 2007: 15)

Podle Smithe dochází ke spravedlivé směně tehdy, když se obě strany zúčastněné na transakci domnívají, že jsou na tom po směně lépe než před ní. Zároveň je spravedlivá směna taková, při níž mají zúčastněné strany relativně stejnou vyjednávací sílu a podmínky směny jsou dohodnuty dobrovolně bez nátlaku nebo podvodu. Smith následně tvrdí, že neviditelná ruka trhu přirozeně vede jednotlivce k tomu, aby tyto spravedlivé směny prováděli, což vede k celkovému zvýšení blahobytu ve společnosti. (srov. Smith 2007: 7)

Cena zboží a služeb, která se na základě volné směny ustanoví je důležitým aspektem tohoto systému. Zjednodušeně platí, že když se ceny zvyšují, signalizuje to nedostatek určitého zboží nebo služby, což podněcuje výrobce ke zvýšení výroby. Když ceny klesají, signalizuje to přebytek nabídky určitého zboží nebo služby, což výrobce podněcuje ke snížení výroby. Prostřednictvím cenového systému jsou statky a služby alokovány těm, kteří si jich nejvíce cení, což zajišťuje efektivní využívání zdrojů.

Trh je podle Smithe nástrojem k společenské organizaci a spolupráci. Prostřednictvím cenového systému jsou jednotlivci schopni koordinovat své aktivity a alokovat zdroje způsobem, který je podle Smithe výhodný pro všechny.

Tato výhodnost pro všechny, která je vedena jak sebeláskou, tak sympatií je podle Smithe nezbytná pro dosažení společenské harmonie. Tvrdí, že společenská harmonie a spolupráce závisí schopnosti jednotlivců pochopit a ocenit potřeby a pocity druhých. Podle Smithe je společnost, v níž se jednotlivci řídí pouze vlastními zájmy, společností odsouzenou k neúspěchu: „Velkým tajemstvím výchovy je nasměrovat ješitnost ke správným cílům. [...] Musíme [dětem] umožnit, aby vnímali, že uspokojování vlastních vášní musí být podřízeno dobru druhých a veřejnému blahu.“ (Smith 2005: 186)

Ačkoli trh funguje na principu vlastního zájmu, Smith často zdůrazňuje, že toto nemůže a nesmí být jediným motivem. Jednotlivci v jeho chápání nejsou motivováni pouze chamtivostí nebo materiálním ziskem, ale širší koncept sledování vlastního zájmu může vést k vzájemně prospěšným výsledkům pro společnost jako celek. Trh je mechanismus, který jednotlivcům umožňuje vzájemnou směnu zboží a služeb, a to způsobem, který je veden jejich vlastním zájmem.

Trh funguje prostřednictvím cenového systému, který je výsledkem interakcí mezi kupujícími a prodávajícími. Ceny jsou určovány nabídkou a poptávkou a odrážejí hodnotu, kterou jednotlivci přisuzují zboží a službám. Pokud jednotlivci jednají ve vlastním zájmu, je pravděpodobnější, že budou efektivně využívat zdroje a vytvářet hodnotu pro ostatní. Jsou totiž motivováni vyhledávat příležitosti, které jim umožňují profitovat z vlastních schopností a zdrojů.

Smith se zde znovu vrací k princip samoorganizace trhů kdy předpokládá, že trh dokáže fungovat efektivně a je schopen seberegulace, pokud jsou tržní podmínky dostatečně svobodné. Tímto procesem se pak na trhu ustanoví *tržní cena* (pojem odlišný od *přirozené ceny*). Pokud je cena určena poptávkou a nabídkou, znamená to, že všichni kupující a prodávající jsou ochotni obchodovat za tuto cenu, což zajišťuje efektivní využití zdrojů a umožňuje trhu růst a rozvoj. Pokud jsou ceny na trhu uměle udržovány nad resp. pod *tržní cenou*, na trhu bude vznikat přebytek resp. nedostatek a nedojde k optimálnímu využití zdrojů. Tato *tržní cena* se v ekonomické literatuře rovněž někdy nazývá *cena, která čistí trh*. Ačkoli se patrně nejednalo o vědomý záměr, pojem *cena, která čistí trh* v sobě nese stoickou představu přirozeného řádu, který je racionálně usměrněn a vytváří pořádek (který je *čistý*).

„Hypotéza, že se trhy vyčistí, když jsou ponechány samy sobě, závisí na možnosti rozdílu mezi *tržními cenami* a *přirozenou cenou*, která odráží skutečnou nabídku a skutečnou poptávku. *Tržní cena* je Smithův způsob, jak takovou mezeru zajistit. Je to tedy pojem, který je pro jeho empirickou teorii stejně podstatný jako pojem pohybu ve vakuu pro newtonovskou fyziku, a Smithovo použití sousloví "jsou přitahovány"⁴ pro vyjádření vztahu mezi *tržními*

---

⁴ Gravitating [AJ], myšleno že *přirozená cena* a *tržní cena* jsou k sobě přitahovány a v dlouhém období jsou shodné (byť krátkodobě mohou být odlišné).

a *přirozenými cenami* naznačuje, že měl na mysli právě takové newtonovské srovnání.“ (Fleischacker 2009: 124)

Volná směna rovněž podněcuje mezinárodní obchod a umožňuje zemím specializovat se na výrobu zboží a služeb, v nichž mají konkurenční výhodu. Mezinárodní obchod umožňuje zemím získávat zboží a služby, které nemohou samy efektivně vyrábět, a zároveň vyvážet zboží a služby, v nichž mají výhodu. To vede k vyšší efektivitě a produktivitě, protože země se zaměřují na výrobu zboží a služeb, které jsou pro ně nejvhodnější. Dělna práce má ve Smithově pojetí mezinárodní dopady.

Smithovu důvěru ve volný trh jako prostředek k společenské harmonii a lidského štěstí lze chápat v kontextu jeho víry v rozumný a benevolentní přírodní řád. Smith považoval volný trh za mechanismus, který umožňuje sladit vlastní zájem jednotlivce s veřejným blahem. Tvrdil, že sledování vlastního zájmu na konkurenčním trhu povede k větší ekonomické prosperitě všech členů společnosti. Smith věřil, že je to možné, protože volný trh funguje podle stejných racionálních a benevolentních principů, kterými se řídí přirozený svět.

Z výše uvedeného je zřejmé, že se nevytratila scholastická myšlenka, kdy pro nalezení hodnoty statku musíme zkoumat tři zdroje této hodnoty: *virtuositas*, *complacibilitas* a *raritas*. Tato myšlenka byla sice přeformulována, nicméně její principy zůstávají. Analýza těchto proměnných také nezůstává na úrovni jednotlivce, ale je delegována na celou společnost, a je reflexí tržního rozhodování v této společnosti. Pozoruhodným Smithovým tvrzením však je, že toto rozhodování je spontánně uspořádané a zároveň směřuje ke společensky nejlepšímu možnému stavu. Zároveň se také vytrácí vliv *hierarchie stvoření*.

Toto spontánní uspořádání, které zároveň směřuje ke společensky nejlepšímu výsledku Smith popisuje metaforou *neviditelné ruky trhu*. Tento koncept je patrně nejslavnější částí Smithovy práce vůbec, ačkoli toto prominentní místo zaujímá možná neprávem (Smith přichází v *Bohatství národů* s touto analogií poměrně pozdě a to pouze na jednom místě (srov. Smith 2007: 293)).

Neviditelné řetězce událostí organizují události. *Neviditelná ruka trhu* organizuje společnost k obecnému prospěchu.

Neviditelná ruka neovlivňuje záměry každého přímo člověka. To, co dělá, je, že řídí důsledky vyplývající z jeho rozhodování. Výsledky ekonomických aktivit jsou pro jednotlivce příliš složité. Složitost, která vzniká interakcí jednotlivých trhů prostřednictvím vyjednávání, práce, půjčování pozemků a půjčování kapitálu, brání člověku v tom, aby pochopil celý systém a rozhodoval se na základě plné informovanosti. Proto přichází organizující síla: *neviditelná ruka trhu*. (srov. Rasmussen 2011: 50)

Shrňme, že principem metafory *neviditelné ruky trhu* je, že individuální akce řízené osobním zájmem mohou mít pozitivní dopad na společnost. Toto tvrzení je typické pro optimismus osvětského 18. století (srov. Roncaglia 2005: 325), který Smith promítl i do svého ekonomického systému, v němž jsou jednotlivci motivováni osobním zájmem. Jak však poznamenává Macfie (2013: 69), Smithova důvěra ve volný trh nebyla podložena důkazy jeho doby. Realita života v osmnáctém století byla plná chudoby, nerovnosti a sociálních nepokojů.

Jak tedy Smith sladil svůj optimistický pohled na volný trh s drsnou realitou života své doby? Macfie tvrdí, že Smithova důvěra vycházela z jeho základních metafyzických předpokladů o fungování světa na té nejzákladnější a nejhlubší úrovni.

Politika volného trhu je podle Smithe "doporučena přírodou" a symbolizována metaforou *neviditelné ruky*. Z této metafyzické perspektivy se Smith snažil spojit motivace individuálního materiálního zisku, zdůrazněného v *Bohatství národů*, s motivací sympatie o které píše v *Teorii mravních citů* (srov. Macfie 2013: 61)

Souvislost mezi *neviditelnou rukou*, soucitem a benevolencí spočívá ve Smithově širší morální filozofii: Lidé mají podle něj přirozenou schopnost sympatie a benevolence vůči ostatním, což vytváří základ pro sociální soudržnost a spolupráci. Právě toto vlídné cítění umožňuje lidem jednat způsobem, který prospívá nejen jim samotným, ale i celé společnosti.

Ačkoli je metafora *neviditelné ruky trhu* široce známá a ekonomy často citovaná, jak z uvedeného textu vyplývá, její původní smysl není nijak obsáhlý, ani nijak šokující. Zároveň také ve Smithově práci nezaujímá nijak prominentní postavení. Ačkoli bylo na téma *neviditelné ruky trhu* napsáno v ekonomické komunitě mnoho, z filozofického pohledu se nejedná o nijak komplikovaný nebo průlomový koncept.

4 Závěr

4.1 Závěr práce

Práce Adama Smithe změnila způsob, jakým se díváme na společnosti, spolupráci a ekonomické vztahy. Ve své době překonává tehdejší merkantilistické pojetí mezinárodního obchodu, mění základní pojetí politického uvažování a přináší základ nejen pro budoucí vědu ekonomie, ale také vědy managementu. Jeho kniha *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů* je jedním z nejlivnějších odkazů osvícenství 18. století.

Smithova práce však nevzniká nezávisle na poznání tehdejší doby. David Hume, se kterým se Smith osobně znal, přichází ve stejné době se svým empirickým chápáním světa, který dále vycházel z newtonovských principů. Přímý vliv Huma a nepřímý vliv Newtona je ve Smithově práci velmi zřetelný.

V empirické tradici Smith využívá historické zkušenosti jako oporu pro své ekonomické uvažování. Zdůrazňuje důležitost experimentálních důkazů a pozorovaných skutečností, namísto pouhých názorů a ideálů. Pokud Smith pozoruje, že stejný výsledek je dosažen v situaci s podobnými výchozími podmínkami, pak odvozuje, že tento závěr je platný pro všechny podobné situace. Smith následuje čtyři pravidla uvažování formulovaných Newtonem, které vycházejí ze silně mechanistického pojetí přírody. Smith pak tyto principy používá i při vysvětlení společenských jevů.

Společenskost, základy spolupráce a dynamiku mezilidských vztahů Smith popisuje především ve svém méně známém díle *Teorie morálních citů*. Do popředí staví lidskou schopnost prožívat sympatii, tedy cítit a sdílet emoce druhých, což je pro něj klíčovou součástí organizace společnosti a prostředkem vytváření sociálních vazeb. Zároveň byl Smith při svém pohledu na člověka významně ovlivněn stoiky, od který přejímá motivaci sebelásky v chování člověka. Souhlasí se stoickým filozofem Epiktétem, že každý jednotlivec je zodpovědný za svůj vlastní život a musí být schopen postarat se o své vlastní potřeby, aby mohl pomáhat ostatním. To však neznamená sobectví jako důsledek tohoto směru myšlení. Naopak, Seneca tuto myšlenku dále rozvíjí tvrzením, že dobrý člověk má povinnost pomáhat druhým a celé společnosti, ale nikdy by neměl zapomínat na své blízké. Seneca věří, že zdravé vztahy s rodinou a přáteli jsou základem pro pomoc druhým a rozvoj charakteru člověka. Smith s tímto postojem souzní a proti motivaci sebelásky se přímo vyhrazuje, když reaguje na práci Hobbese.

Aby dokázal ve své teorii tyto dvě protichůdné motivace spojit, Smith přichází s konceptem trhu. Tím, že jednotlivci mohou sledovat svůj vlastní zájem, a zároveň přispívat k blahu celé společnosti, dokáže ve svém ekonomickém uvažování sladit sebelásku a sympatii. Smithova teorie kombinuje tyto dvě protichůdné síly do vyšší sjednocující teorie a vysvětluje, jak může trh přinášet dobro. Smith tak spojuje téma sebelásky z *Bohatství národů* a sympatie z *Teorie morálních citů*.

Směna zboží a služeb je nevyhnutelným a žádoucím důsledkem dělby práce. Přebytek produkce je určen ke směně za jiné výrobky, za jinou hodnotu. Trh organizuje a stanovuje hranice pro faktory vytvářející tuto hodnotu (práci, přírodu a kapitál). *Neviditelná ruka trhu* přirozeně vede jednotlivce k dobrovolné směně, což vede ke zvýšení celkové prosperity společnosti. Důležitým

aspektem tohoto systému je cena zboží a služeb, která je stanovena na základě hodnoty vložených faktorů – práce, přírody a kapitálu. Toto směnné tržní uspořádání je přirozené, spontánní, nicméně podle Smithe zároveň racionální a nejlepší možné, pokud probíhá bez vnějších zásahů vlád nebo jinak vzniklých restrikcí.

Pojem přirozeného řádu se podle Smithe vztahuje jak na přírodu samotnou, tak i lidskou společnost. V tomto pohledu se opět inspiruje stoiky a přirozeným řádem vesmíru – všeorganizujícím racionálním Logem. Každý jednotlivec ve společnosti je nepřímou veden *neviditelnou rukou* a výsledkem individuálních rozhodnutí je sebeorganizující se trh generující nejvyšší bohatství. Rovnovážná cena se na trhu ustanoví jako výsledek organizujících sil, na nichž se podílí každý člověk. Volný trh je tak nejen morálně žádoucí, protože je svobodný, ale také formou směny, která je v souladu s přirozeným řádem.

Na začátku své práce jsem si stanovil cíl „*ukázat vlivy a inspiraci starších nebo tehdejších filozofických směrů na ekonomického uvažování v díle Adama Smithe*“. V práci jsem představil především vliv Davida Huma a stoiků, kteří byli pro Smithe zásadní. Tuto analýzu jsem podpořil kratší zmínkou dalších jako byli Aristoteles a Tomáš Akvinský, následně doplněnou Smithovým vyhrazením se vůči Hobbesovi. Jak je z textu zřejmé, toto téma zdaleka nebylo vyčerpáno a je s podivem, že není k dispozici mnohem více textů, které by se této problematice věnovali. I přes nevyčerpání tématu a nezbytným omezením rozsahu bakalářské práce se domnívám, že můj cíl byl splněn.

4.2 Závěrečné úvahy o vlivu stoické filozofie na ekonomii dnes

Pro Smithovu práci bylo důležité zejména stoické pojetí přírody, které se podobalo jeho vlastnímu použití pojmu příroda při vysvětlování uspořádání vesmíru a organizujícího charakteru trhu. Ve stoické filozofii se příroda projevovala jako inertní aktivní organizační princip, který "udržuje svět pohromadě" a "způsobuje, že věci na zemi rostou". Podobná organizující vlastnost se vyskytuje také u Smithova pojetí trhu. (Rasmussen 2011:15)

Stoický pohled na svět je zabudován v samotných základech moderní ekonomie, nicméně ekonomické obci zůstává tato znalost skryta. Jaký vliv může mít tento skrytý axiom na současné pochopení trhu a rozhodování lidí dnes?

Jedním z příkladů může být silný tlak na pracovní výkon. Pro snazší vysvětlení této logiky využívám pětisložkový model osobnosti (jinak také znám jako FFM, NEO-PI-R, Big-five, OCEAN) formulovaný Costou a McCraem v osmdesátých letech minulého století. Tento model faktorovou statistickou analýzou identifikuje 5 základních osobnostních rysů (Costa a McCrae 1992):

1. (O) Otevřenost – Kreativita, estetická citlivost a zájem o abstraktní pojmy a myšlenky;
2. (C) Svědomitost – Schopnost vytrvalého, cíleného úsilí a tendence plánovat, organizovat a systematizovat;
3. (E) Extraverze – Spontánní radost, angažovanost a sociální dominance, často verbální;
4. (A) Přívětivost – Sklon empaticky prožívat emoce druhých a sklon k dodržování interpersonálních norem;

5. (N) Neurotismus – Tendence vyhnout se nejistotě, tendence k podrážděnosti a rozrušení, když se věci pokazí;

Existují 3 z těchto osobnostních rysů, které byly identifikovány jako prediktory pracovního (a akademického) výkonu – viz rovnice 1: *svědomitost*, *extraverze* a negativně *neurotismus* (v této analýze vynechávám nejsilnější prediktor pracovního výkonu, kterým je IQ).

Rovnice 1: Regresní rovnice pracovního výkonu ≈ Big-five osobnostních rysů; Zell, Lesick (2021)

$$job\ performance = 0,05 * O + 0,23 * C + 0,13 * E + 0,10 * A - 0,11 * N + \varepsilon \quad (1)$$

V naší kultuře můžeme vidět silný důraz na to, aby byl člověk svědomitý, orientovaný na lidi a stabilní. Tento požadavek ve svém jádru přirozený a odráží přirozenou touhu společnosti produkovat ekonomickou hodnotu. Nicméně s rostoucím důrazem na kalkulovatelnost přínosu každého člověka v jakékoli organizaci se stává pracovní výkon a pracovní postavení hlavním (a někdy jediným) měřítkem hodnoty člověka. Toto se rovněž vztahuje na sebepojetí hodnoty. Důsledkem v posledním desetiletí je silný nárůst výskytu syndromu vyhoření, deprese a úzkosti. Budování silných stránek jako "opustit komfortní zónu", "tvrdě pracovat" a "být odolný vůči stresu" má své kořeny ve snaze vybudovat lepší budoucnost pro tyto jedince, ale jsou zároveň velmi silně vedeny ekonomickými silami. Silné stránky, které by měli lidé budovat jsou často vedeny trhem.

Jak již bylo řečeno mnohokrát výše, koncept sebe-organizujícího se trhu byl silně ovlivněn stoickou filozofií. Stoikové předpokládají, že člověk i společnost mají přirozený sklon k řádu (což je hodnota *svědomitých* lidí) a proto je podle stoiků sebe-organizující se trh vhodným popisem reality. Kauzální efekt způsobený touto doktrínou může být však i opačný: **Aby trh fungoval co nejlépe, musí se lidé zestoičtit** – zosobňovat 4 ctnosti stoického člověka: Moudrost, statečnost, umírněnost a spravedlnost.

Především 2 z těchto ctností mají velmi blízko k výše zmíněným osobnostním dimenzím: extroverze pro statečnost a svědomitost pro umírněnost (ctnost moudrosti a spravedlnosti jsou z pohledu osobnostních dimenzí komplikovanější). Jinými slovy být svědomití, organizovaní, pilní, sebevědomí, angažovaní, stabilní a plnit svou roli v organizaci jakožto entitě vyššího řádu.

Úspěch této strategie záleží na osobnostních rysech každého jedince (svědomití lidé budou schopni v tomto ohledu lepší adaptace). Žádná filozofie však není univerzální a pro *otevřeného* ale *méně svědomitého* nebo *více neurotického* člověka nemusí být stoicismus vhodnou interpretací světa. A dosáhnout dokonalého stoicismu není v lidských silách nikoho.

Použitá zdroje

- ARISTOTELÉS, 1998. *Politika*. ISBN 8086027104.
- AURELIUS, Marcus Antonius, 1999. *Hovory k sobě*. Praha: Gasset. ISBN 80-204-0799-5.
- CAPALDI, Nicholas., 1977. *David Hume: The Newtonian Philosopher*. 172. ISSN 00318094.
- COSTA, Paul T. a Robert R. MCCRAE, 1992. Four ways five factors are basic. *Personality and Individual Differences*. **13**(6), 653–665. ISSN 01918869.
- EPIKTÉTOS, 1971. *Rukojet' a rozpravy*. Praha: Svoboda.
- FLEISCHACKER, Samuel, 2009. *On Adam Smith's Wealth of nations: A philosophical companion*. ISBN 9781400826056.
- HOBBS, Thomas a Baumgold DEBORAH, 2017. *Three-Text Edition of Thomas Hobbes's Political Theory*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 9781107155237.
- HUME, David, 2019. *A Treatise of Human Nature*. London: The Floating Press. ISBN 9781775410676.
- MACFIE, A. L., 2013. *The individual in society: Papers on Adam Smith*. London: George, Allen and Unwin. ISBN 9781315016528.
- MANKIW, N. Gregory, 2021. *Principles Of Economics*. 9. vyd. Boston, Massachusetts: Harvard Business School Press. ISBN 978-0-357-03831-4.
- OSWALD, Donald J., 1987. Metaphysical beliefs and the foundations of modern economics. *Review of Social Economy*. **45**(3), 449–476. ISSN 14701162.
- RASMUSSEN, Joakim Kromann, 2011. *The Invisible Hand: The Metaphysics In The Theory Of Adam Smith Compared With Modern Economics*. Copenhagen: Copenhagen Business School, Master's Thesis.
- RONCAGLIA, Alessandro, 2005. *A Wealth of Ideas*. New York: Cambridge University Press. ISBN 978-0-511-11348-2.
- SCHERMERHORN, John R., 2014. *Exploring Management*. 4. vyd. Athens: Wiley. ISBN 13 978-1-118-62019-9.
- SENECA, Lucius Annaeus, 1998. *O duševním klidu*. Praha: Odeon publishing. ISBN 80-207-1020-5.
- SIRŮČEK, Pavel a Zuzana DŽBÁNKOVÁ, 2008. Předchůdci neoklasické ekonomie. *E + M Ekonomie a Management*. **3**, 23–38.
- SMITH, Adam, 1982. *Essays on Philosophical Subjects*. Indianapolis: Oxford University Press. ISSN 00130133.
- SMITH, Adam, 2005. *Teorie mravních citů*. Glasgow: Liberální institut. ISBN 80-86389-38-3.
- SMITH, Adam, 2007. *The Wealth of Nations*. Hampshire: Harriman House Ltd. ISBN 9781905641260.
- VALADES, Fray Diego de, 1579. *Rhetorica christiana*. Pervsiae [Perugia]: Apud Petrumiacobum Petrutium. ISBN OL23661470M.
- ZELL, Ethan; a Tara L.; LESICK, 2021. Big five personality traits and performance: A quantitative synthesis of 50+ meta-analyses. *Journal of Personality*. **90**(4), 559–573. ISSN 14676494.

Abstrakt

Obergruber, P., *Metafyzika v ekonomické teorii Adama Smithe*, České Budějovice 2023. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta, katedra filozofie. Vedoucí práce: F. Weis.

Adam Smith je znám jako zakladatel ekonomie, a především svým konceptem *dělby práce* a metaforou *neviditelné ruky trhu*. Smith však nebyl ekonom nýbrž filozof etiky. Kromě jeho nejznámějšího díla *Bohatství národů* je autorem stejně významného, nicméně mnohem méně známého díla *Teorie morálních citů*, kde se věnuje tématům spolupráce, společenské harmonie a přírodnímu řádu. Smithův pohled na člověka, společnost a svět byl v tomto významně ovlivněn stoickou filozofií. Zároveň přebírá mnoho z filozofie Davida Huma, především jeho newtonovského chápání světa. V této práci prozkoumávám tyto a další vlivy na Smithovu filozofii a zprostředkovaně na jeho ekonomické myšlení.

Klíčová slova:

Dělba práce, trh, neviditelná ruka trhu, Logos, přirozený řád, hodnota.

Abstract

Obergruber, P., *Metaphysics in Adam Smith's Economic Theory*, České Budějovice 2023, Bachelor thesis. University of South Bohemia in České Budějovice. Faculty of Theology, Department of Philosophy. Thesis supervisor: F. Weis.

Adam Smith is known as the founder of economics, especially for his concept of *the division of labour* and the metaphor of *the invisible hand of the market*. However, Smith was not an economist but a philosopher of ethics. In addition to his most famous work, *The Wealth of Nations*, he is the author of the equally important, but much less well-known, *The Theory of Moral Sentiments*, where he explores the themes of cooperation, social harmony, and the natural order. Smith's view of man, society, and the world was significantly influenced by Stoic philosophy. At the same time, he adopts much of David Hume's philosophy, especially his Newtonian understanding of the world. In this thesis, I explore these and other influences on Smith's philosophy and, indirectly, on his economic thought.

Keywords:

Division of labour, market, the invisible hand of the market, Logos, natural order, value.